

Svenska Dagbladet

Streckare från mer än 100 år

Vilhelm Ekelund: Litterär politik

Denna artikel publicerades ursprungligen i SvD den 25 juli 1921.

Vilhelm Ekelund

Publicerad 2026-03-25

Detta är en återpublicerad understreckare, ursprungligen publicerad den [25 juli 1921](#).

Detta är en understreckare, en fördjupande essä, dagligen i SvD sedan 1918. Åsikter som uttrycks är skribentens egna.

"Luttra sitt eget hjärta först, om man vill luttra andras"; det är Tolstoj-maximen.

All genialisk verksamhet, den må vara hur anti-tolstojansk som helst, står under den maximen. Den sanne Epikuren lyder den; en Fielding, en Goethe.

Villkoret för hälsa och fred är att kunna se sin situation som allvarlig. Därför är i själva lidandet av att icke kunna det redan en gryning. *Noblesse oblige*. Motsatsen också!

I de djupaste människors, tänkares och konstnärers disciplin röjer sig en viss barnslighet. Varje dag har ett smycke; ingen dag vilja de släppa, innan de erövat detta. De känna sig vid uppvaknandet varje morgon som ett barn som dagen förut fått en härlig leksak och knappast kunnat sova för den. Man ser det hos en Nietzsche lika väl som hos en Viktor Rydberg, men hos den förre på ett trognare sätt och *barnsligare*.

Det okonstnärliga. — Det är dagen som ger tema. Men endast det som är konstnärligt, kan bli upphov till, kan bli föremål för produktiv verksamhet, som vuxit ur personlighet.

Populärt. — Att icke ställa några fordringar på läsaren betyder aldrig annat än rätt och slätt att författaren icke ställer några fordringar på sig själv. En författare som fordrar något av sig själv är aldrig populär. Att i all konst är en aristokratisk, impopulär tendens: sådant skall nu för tiden behöva *sägas*.

Men så länge kvinnorna äro de egentliga kampdomarna — och var äro de icke det! — hur skulle det vara möjligt att ett verkligt ideal kunde växa.

Kanske är det detta som ända till sist är pärlan, livets Reiz: den stora sunda ensamheten om idealet — men icke en inflammerad, hycklad, jag-sjuk koketteri-ensamhet. Det jämnas och nyktras ensamhet.

Vad ville, först och sist, dessa som förstått konsten att skriva en bok? Något mycket enkelt: att där, så vitt möjligt, på vart och ett av dessa blad skulle stå något.

Är ej också det "mogna" kärt? Mänskligt och — moget!

Vad är att göra! Gör något som förfriskar dina medmänniskor; det är det hela. Den bästa litterära äregirigheten var kanske rätt och slätt den, att kunna skriva för människor, vilka äga den art läskunnighet, som psykologisk kunskap och erfarenhet skänka. Att gå och patetiskt ("tragiskt") skriva upp sig till storvård, syn på sin egen livsmening och sitt verk kunde ofta vara säkraste sättet att undergräva all verklig soliditet inom sig — få "skruvarna", som man säger, att lossna.

Och inte låta lura sig av språklekarna! Varken av de nordiska eller de nordiskt provtryckargalliciska. Veta och hålla fast att *konst* är det det gäller och icke helt simpelt gå på. Det mjuka och stilla har de största vanskligheterna — det gäller att finna deras strategi! — men det är i längden det hårdaste. Det är *dagen* det gäller: däri ha språklekarna och gåpåarna rätt... Men inte *deras* dag.

Ingenting ger sådan sötma som *oavsiktligheten*.

Detta är det stora barnsliga i konsten, och det är på samma gång det moraliska.

Hos många författare är det slut med denna sötma omedelbart efter deras förstlingsarbete. Ty sedan komma konkurrensen, äregirigheten, avunden och alla det andliga arbetets furier.

Passionerna stimulera — i ytlig mening, men fördunkla — i djup.

Den som förenar passion och osjälviskhet — han har vunnit. I högsta kulturfromhet är en gudomlig list.

Flit utan inre behov är pedanteri.

Den mekaniska disciplinen kan man ej undvara. Den skadar heller ej omedelbarheten, förutsatt att den är underordnad intim och renare disciplin. Den tror man sig så lätt kunna undvara.

Vägen till oavsiktlighet och spontanitet: dyrka dagen för dagens skull, icke för arbetsresultatets.

Hur bevara oavsiktlighet? Genom att aldrig söka disposition omedelbart, d. v. s. aldrig på annan väg än den ideala disciplinens. Den, som håller öppen, fri, klar grund i själen, är över all avsiktlighet. Han kan ej annat än mottaga. Den högsta aktiviteten är i viss mening passiv.

Förmodligen är allt det bästa tillgängligt på en mycket närmare väg än vi ana. I det inre livets ordning äro vi mycket oerfarna.

Det synes som om hela livets skönhetsrikedom vore till, verkligt och egentligt, endast för dessa sällsynta, som förstått den djupa konsten att *djupt binda*, djupt förankra sig — som om det sköna annars, och för alla, alla de övriga, de vulgärt flitiga såväl som de vulgärt dagdrivande, vore endast en evigt kittlande Tantalus' skål. Vilken hemlighet, känd endast för halvgudsmänniskor, är ej det sanna, det människovärdiga arbetet. Och hur fattigt förekommer ej t. o. m. den beundransvärde Zola med sin höga arbets kärlek i de ögonblick då man anar något av detta — något av livets högsta fest.

"Den järnhårda fliten", säger man. Ja, den *järngråa*... Och hur riktigt! Men den höga och festliga fliten — den står i ett annat ljus, en annan färgton.

De flesta rädda sig från sumpen genom arbete, men endast på ett halvt sätt, tvetydigt, falskt. Arbete och flit äro ju för dem något som gratis lägger sig i deras väg och som de bara behöva bocka sig för att taga upp. Men vad här ej *arbete* är för den finare organiserade! Det är himmelens pärla, det är nåd, som han endast kan köpa sig med uppjudande av innersta ädlaste kraft: det är att upptagas till gudarnas vapenvördnad.

Den det äkta produktiva dödande *girigheten* som i vår, den intellektuella industrialismens, tidsålder slår ihjäl de flesta: mot den sätta upp en kultur av allt vad halkyoniska möjligheter finnes.

Att i väntande glädje se en frukt mogna — hur många äro i stånd till det bland det "andliga arbetets" män. Händelsens lycka är det sällsynta. Men det är endast genom den, som man får *till skänks* vad man får. Och vad är det verkliga andliga arbetet annat än ett oavbrutet lyckligt vårdande av alla möjligheter till en sådan *influxus*.

Den djupaste *engkráteia* blir till sist en angelägenhet av fromhet, den fromhet som Goethe kallar "medel till högsta kultur".

Några, som förstått att fullständigt underkasta sig en regim och göra en kult av denna regim, tyckas ha blivit så gott som oberoende av de gynnsamma tillfälligheter som meditationen dyrkar.

Men det mjuka, oberäkneliga vanskliga — kunde ej detta å andra sidan genom aktsamhet omdanas: regleras, konsolideras, förtätas? Även i detta kunde en systematisk kult åstadkomma enhetlig bana. Det gäller att ha fixerat sina krafter centrum; att känna den punkt där *härden* är förlagd och hålla det området okränk.

Någon annan metod för den ometodiske (och alla produktiva naturer äro av naturen ometodiska) finns ej, men om dess effektivitet kan heller ej tvivlas. Lowell sade om Emerson en gång, att han i förtvivlan över att icke ha fått sina paragrafer bragta i ordning gripit till att *skovla* dem. Nå ja, men han hade något att skovla! Och det är ej systemet som gör den rike.

Att allt arbete av ädlare slag är förbundet med lycka, med epikurism, var för vissa människor grunden till stillastående och utarmning. De avvisade allt vad tålmodighet, allt vad ihärdig förberedelse heter och ville den inre sällheten omedelbart. Deras naturliga förakt för den andliga industrialismen, deras aristokratiska instinkt missledde dem.

Epikurisk arbetsmetod! Men icke en epikureisk (mystisk).

Det andliga frosseriet kännetecknar sig genom en viss aptitlig, över sin egen renhet pösande stil. Man finner den hos de allra bästa likaväl som hos de bättre medelmåttorna. Men för de förra har naturen sørjt att träden icke växa upp i himmelen. De vakna lätt och ha inga anlag för andlig fetma.

Disciplin är något helt annat än slå i bordet, knoga, gå på och marschera. Sådant kan nog passa för mängden; men ej för den musiske: han behöver en långt mer komplicerad, smidigare, finare disciplin.

Det kringflackande flyktiga nomadiska liv som så många av nutidens bildade leva (som resenärer och hyreshjon mer än halva livet) har väl en högst väsentlig del i skulden till vår bildnings amusi.

En viss list av stilla art med en absolut fordran på sol fördubblar, mångdubblar dagen.

En dag i vanlig mening är något alldeles otillräckligt; för den som arbetar osystematiskt, äventyrligt, alltid är beroende av Fortunas gunst. Ingen behöver så mycket tid som han, ingen måste så beständigt vara beredd att *vara hemma*. Och det är konsten att vara beredd som gör dagen till dag.

Vad kunde göra den fattige rik? Stadighet i entusiasm, entusiasm i stadighet.

Den fullkomliga stadigheten vore den fullkomliga inspirationen. Även för hänförelsen, utnyttjandet av de entusiastiska, de generösa, de chevalereska krafterna i människonaturen, är det sunnda bondförnuftet den bästa härden.

Många människor ha erfarit att ett pietetsförhållande till dagen, en hemlighetsfull solglänst och ljusandakt var det bäst bärande av allt, det mest fruktbargörande och befordrande för alla framsteg, all verksamhet och lycka.

Flit är en ädel sak, som allra minst borde förväxlas med girigheten.

Dagkärlek var moraliskt skydd. Den höga dagkärleken var livets ledare och allts tillrättaställare. Dagen: den älskade som icke får suddas.

Den persiske ljusprästen står upp före gryningen, ty mötet av dagen, den älskade, fordrar en förberedelse. Mellan sömnen och morgonen ligger något som i den tidigaste historien (poesien) med särskild andakt omfattades. "Die heilige Frühe".

Dagens vara eller icke vara beror av graden av din vilja att nalkas det dagsbesläktade i din natur. Det gripbara resultatet kommer det icke an på.

Man behöver ej nödvändigt vara en humbug därför att man talar om ting som överstiga ens moraliska krafter. Observera och iakttaga är ärlig sak.

Av att sysselsätta sig med iakttagelseförsök här vinner man i alla händelser en viss kontroll över dunkla områden av den värld där motiven bli till inom en själv, och man minskar i någon mån sin eftergivenhet.

Från varseblivandet av lyckas och renhets möjlighet långsamt höja sig till medvetenhet av verkligt sanningsliv även i ens egen natur. –

Vi tala gärna med mycken överlägsenhet om den hantverksmässiga sidan av det litterära arbetet; och kunna väl ha rätt också för det mesta, så som nu dessa förhållanden utvecklats. Men vi borde nog betänka att där i denna sida av det s. k. andliga arbetet också kan vara rum för mycken finhet, mycken fin lycka, och utan tvivel under vissa tider också har gömt sig härnä gott som vår tids litterära arbetare för det mesta sakna. Man blir erinrad här om hos de allra bästa tyskarna, sådana som Gottfried Keller, Theodor Storm väl, även, Rosegger och några andra, vilka tyckas i själva sitt lyckliga sakmodiga arbetssätt med det andliga och humanismens stora arv i deras studerkammare råder just denna kärleksfulla anda, denna arbetsfrid och glädje vid hantverket. Och ägde vi bilder från antikens litterära verkstäder skulle de kanske ofta gått i samma ton.

Beträffande produktiva levnadsmetoder vore den äkta *filologen*, den s. k. humanisten, ett tema att tänka över. Det jämna värmeflödet bakom sådana mäns strävan; den *sköna vardag* av regelbundenhet, flit, passionslös inspiration, som deras liv rör sig i. Denna varma bakgrund, dess natur och sammansättning, det solida livsvärdet däri vore det fängslande och värdefullt att efterforska. En aura *mediocritas* — icke den som nås över avgrunderna, den vanskliga och festliga som hör halvguden till, men dock en hög, ren och mänsklig belägenhet. Själve Horatius, som var i stånd till det heroiskt idylliska, är ju en god del av en sådan humanist. De andra ha i alla händelser förstått att nära sig av honom, av honom och de bästa —

Fliten är det underligt med. Den har sällan det äkta solskenet. De högre människorna äga sällan den *lyckliga* arten av flit. De största tyckas ha varit de som mäktat förena båda arterna, den "humanistiska" och den tragiska. Jag tänker på de Nietzsche'ska versraderna:

"Den Fleissigen beneide ich —"

Denna frid såg han sig nödsakad att avstå från! Hur sällsamt!

Ingen betydlig författare hade någonsin annat ämne än den mänskliga naturen. Former och system äro likgiltiga, förutsatt att man verkligen är genomträngd av detta ämne; däremot voro de ofta av stor vikt för skribenter som behövde dölja sin fattigdom.

Böcker skulle vara upplevelser, ej mindre för deras verkliga läsare än för deras upphovsmän. Plan och system måste växa med naturlig spontanitet. Nietzsche säger sig icke vilja läsa en bok, på vilken han tydligt ser att författaren satt sig till att skriva med avsikt att vad han skriver skulle bli en bok. Han menar tydligen att i en bok skall där *hända* något — hända: nämligen författaren.

Det talas så mycket hos diktare och litteraturpsykologer om att diktning är en form för upplevelse. Men det är oftast hjärtans lite som i själva verket hänt författaren genom hans bok. Böcker i vilka det verkligen i denna mening händer något äro bra sällsynta.

Vilhelm Ekelund

Vilhelm Ekelund (1880–1949) var poet och essäist.

"Ett bålverk mot dumheten" – läs våra bästa streckare

”De senaste 100 åren har över 35 000 understreckare publicerats i SvD. Vi har valt ut 350 särskilt intressanta texter – och gjort dem fritt tillgängliga.”

Utforska 100 år med Under strecket

Så kontaktar du Under strecket

Redaktör: Ludvig Hertzberg

Mejl: understrecket@svd.se

Vilhelm Ekelund
